

здорового способу життя, формують прикладні уміння і навички орієнтування на місцевості, подолання природних перешкод, організація побуту в природному оточенні тощо.

Виховну функцію можна сформулювати таким чином: виховання альтруїстичної життєвої позиції; стійкості, уміння переносити труднощі і незгоди, виховання сміливості, рішучості, сили волі; товариськості, інтересу до людей, поваги до них; любові до волі, прагнення до незалежності, до самостійності. Реалізація даної мети відбувається в процесі розвитку в студентів уміння аналізувати особисті вчинки, оцінювати дії товаришів, прагнути до самопізнання, самовиховання. У подорожах здійснюється перевірка і загартування таких морально-вольових якостей, як чесність, скромність, організованість, дисципліна, сміливість, рішучість, чуйність, доброта, принциповість, дружба, товарицькість, відповідальність, акуратність і багато інших.

Туристично-краєзнавча діяльність значно розширює комунікативні можливості студентів. Особливості діяльності дозволяють викладачеві бути постійним учасником або спостерігачем спілкування студентів. Це допомагає йому виправляти лексику студентів, регулювати напрямки бесід студентів, вчасно запобігати конфліктам, формувати етику спілкування з друзями та недругами. В той же час спільна діяльність зближує студентів та викладачів, сприяє виникненню неформального спілкування між ними, правильне використання якого дозволяє викладачу більш активно впливати на виховання студентів.

УДК 338.48:379.8(477.87)

Н.М. ЛЕМАК, О.М. ГОЛОВКО
Мукачівський державний університет

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКАРПАТТЯ

Закарпаття, завдяки вигідному географічному розташуванню, наявності унікальних рекреаційних ресурсів є одним із найпопулярніших регіонів санаторного лікування, туризму і відпочинку.

В області виявлено і досліджено 360 джерел мінеральних вод, з яких 62 у Свалявському, Міжгірському, Мукачівському, Хустському, Рахівському, Ужгородському районах мають експлуатаційне значення.

На зазначеній основі функціонують (станом на 1 січня 2006 р.) 17 санаторіїв, 14 санаторіїв-профілакторіїв, 3 пансіонати та будинки відпочинку, 26 інших баз відпочинку та 15 туристичних баз [8]. Їх кількість та рівень комфортності за аналізований період суттєво не змінилися, хоча й відбулися організаційні зміни управління галузями.

Проблематика вивчення рекреаційно-туристичного потенціалу регіону повсякчас перебуває в полі зору науковців Інституту регіональних досліджень НАН України (м. Львів), Львівського, Прикарпатського та Чернівецького університетів. Над науковою проблематикою рекреаційно-туристичного

потенціалу регіону працюють ряд вітчизняних науковців: М. Бутко, Ю. Зінько, В. Руденко, Л. Черчик. Однак ґрунтовний аналіз праць цих авторів свідчить, що ця тема є надзвичайно актуальною та потребує подальшого дослідження.

Рекреаційно-туристичний бізнес здавна поширений на Закарпатті. На території області знаходиться велика кількість санаторіїв, будинків відпочинку, туристичних баз, побудованих у мальовничих куточках Карпатських гір. У 1993 році в Закарпатті функціонувало 15 санаторіїв і пансіонатів з лікуванням на 4446 місць та 7 санаторіїв-профілакторіїв на 920 місць. Усі вони розташовані недалеко від мінеральних джерел, яких в області нараховується близько 300 [8]. Найбільш відомі родовища лікувальних мінеральних вод - це Поляна Квасова, Голубине, Сойми, Келечин, Кваси, Шаян та інші.

На даний момент на території Закарпаття функціонують понад 50 зареєстрованих та ліцензованих туристичних фірм (35 з них знаходиться в м.Ужгороді та Ужгородському районі, 7 - у м.Мукачеві, інші - в Рахівському, Іршавському, Перечинському, В. Березнянському та Хустському районах), які займаються обслуговуванням туристів, що прибувають з різних куточків України, а також з-за кордону. Карпатські ріки придатні для сплавлення на байдарках і каное, а також для купання. Область відзначається особливими умовами для організації зимового відпочинку, туризму та гірськолижного спорту. Період, сприятливий для проведення зимових видів спорту і відпочинку, триває 4-5 місяців - з кінця листопада до середини березня [2].

В Ужгороді (адміністративний, промисловий, культурний центр Закарпатської області) пропонується цілий комплекс готельних послуг, комфортабельні апартаменти в центральних готелях міста, екскурсійне обслуговування, зустріч в аеропорту, кваліфіковані послуги перекладачів. У Закарпатті зосереджено 5,2% об'ємного і 5,1% вартісного потенціалу природних ресурсів рекреації України. Серед уже охарактеризованих одним із основних компонентів природних рекреаційних ресурсів являються різноманітні мінеральні води. Лікувальні властивості мінеральних вод Закарпаття згадували в архівних документах вже в 1463 році XV століття, а їх хімічні аналізи проводилися регулярно з 1803 року XIX століття. У 1800 році з'явилися перші відомості про розлив мінеральної води родовищ Свалявського району, які експортувалися до Відня, Парижу. У 1842 році у Будапешті Свалявська мінеральна вода була визнана однією із кращих за смаковими якостями, а у 1855 році отримала "Золотий диплом" на виставці вод Європи у Парижі.

Мінеральні води Закарпаття різні за хімічним складом і лікувальними властивостями. Із 207 родовищ, занесених до Кадастру мінвод України, 18,8 відсотка становлять закарпатські. Із досліджених 30 типів мінеральних вод 27% становлять вуглекислі хлоридні натрієві, 22% - вуглекислі хлоридно - гідрокарбонатні і гідрокарбонатно-хлоридні натрієві, 18% - вуглекислі гідрокарбонатні натрієві, 15% - вуглекислі гідрокарбонатні натрієво-кальцієво-магнієві, по 6% - сульфідні, миш'яковисті, кремністі. Ряд родовищ є унікальними, їх води відповідають типу Єсентуки, Боржомі та Арзні і не поступаються відомим водам Чехії, Польщі, Франції. Із загальної кількості

мінеральних вод 21 внесені до державного стандарту України "Води мінеральні питні".

Важливою умовою розвитку туристично-рекреаційної галузі Закарпатської області є прицільна увага органів регіональної влади до створення необхідних умов популяризації та стимулювання інвестицій у туристично-рекреаційну галузь регіону. Розвитку туристично-рекреаційної галузі, а також надходженню інвестицій в цю галузь області сприяє прийняття та фінансування регіональних програм її розвитку, до яких належать [1, с. 152]:

1. Програма розвитку туризму та рекреації у Закарпатській області на 2002–2010 роки [4];

2. Програма формування позитивного міжнародного інвестиційного іміджу області на 2009–2010 роки [6];

3. Програма розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області у 2010 році [3];

4. Програма розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області на 2011–2015 роки [5];

5. Програма розвитку туризму та курортів у Закарпатській області на 2011–2015 роки [6].

На сьогоднішній день можна сказати про те, що в Закарпатській області фіксується поступове скорочення фінансування регіональних програм сприяння розвитку туризму, не зважаючи на те, що щорічно у регіональному бюджеті заплановано зростаючі показники фінансування галузі (крім 2014 р.): якщо у 2010 р. було заплановано 1,5 млн грн, у 2011 р. – 1,6 млн. грн, у 2012 р. – 2,1 млн грн, у 2013 р. – 2,6 млн грн, то у 2014 р. – 2,5 млн грн.

За досліджуваний 2014-ий період спостерігається поступове зростання фінансування програм з бюджету м. Ужгород – якщо у 2010 р. не було профінансовано жодного такого заходу, то у 2014 р. частка м. Ужгород вже становила 33,2%. Аналогічно суттєвий розвиток фінансування програм сприяння розвитку туризму здійснено з Хустського районного бюджету, з якого у 2014 р. було виділено 7,2% всіх витрат, спрямованих на розвиток цієї галузі [1, с.128-131];

У цілому на основі проведеного дослідження можна зробити висновок про те, що в Закарпатській області відбувається свідоме недофінансування програм сприяння розвитку туризму, що погіршує умови розвитку туристичної галузі регіону та його популяризацію за межами області. Подальші дослідження повинні спрямовуватись на визначення пріоритетних напрямів розвитку туристично-рекреаційної галузі Закарпатської області.

Література

1. Бачо Р.Й. Інвестиції в туристично-рекреаційну галузь України: теорія та практика регулювання: монографія / Н.Н. Пойда-Носик, Р.Й. Бачо, І.І. Січка. – Ужгород : Вид-во ФОП Бреза А.Е., 2014. – 208 с.

2. Закарпаття: санаторії та туризм : статистичний збірник. – Ужгород : Закарпатське обласне управління статистики, 2008 р. – 87с.

3. Рішення Закарпатської обласної ради «Про Програму розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області у 2010 році» від 22 грудня 2009 р. № 1034

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ZA090365.html.

4. Рішення Закарпатської обласної ради «Про Програму розвитку туризму та рекреації в Закарпатській області на 2002–2010 роки» від 03.12.2002 р. № 89 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ZA020145.html#.

5. Розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації «Про Програму розвитку транскордонного співробітництва Закарпатської області на 2011 – 2015 роки» від 10.12.2010 р. №827 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.carpathia.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/7360/101012_rozp_827_programa_rozviktu_tks.pdf.

6. Розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації «Про Програму розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2011 – 2015 роки» від 10.12.2010 р. №826 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakarpatt-rada.gov.ua/docs/rishennya/6/2_sesion_1/rish_72.pdf

7. Розпорядження голови Закарпатської обласної державної адміністрації «Про Програму формування позитивного міжнародного інвестиційного іміджу області на 2009–2010 роки» від 25.11.2008 р.№761 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.carpathia.gov.ua/main/en/catalog/item/2270.htm>

8. <http://www.karpaty.info/ru/uk/zk/>.

УДК 911.3

Т.Ю.ЛУЖАНСЬКА, В.Ю.ДЕРКАЧ
Мукачівський державний університет

РОЛЬ ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ДОСЛІДЖЕННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

На світовому рівні останнім часом все більшого значення набуває ринок рекреаційних послуг, що являє собою складну систему, основним завданням якої є задоволення рекреаційних потреб населення. У вітчизняній та зарубіжній літературі до сих пір немає єдиного підходу до визначення поняття „рекреація”, так як феномен рекреації не став ще предметом систематичного вивчення. В зв’язку з цим, виникають труднощі у визначенні кола понять, пов’язаних з рекреаційною діяльністю. Це пояснюється низкою причин. По-перше, не існує єдиного міжнародного термінологічного стандарту з даної тематики. По-друге, в Україні не існує єдиної теорії, в якій було б точно визначено коло основних понять, пов’язаних з рекреацією. По-третє, в силу різних причин такі поняття як рекреація, туризм, відпочинок, екскурсія, вільний і рекреаційний час, дозвілля та інші в реальних умовах найчастіше важко розрізнити.

Проблеми екологічного виховання і формування екологічної культури особистості досліджували класики педагогічної освіти (Г.Ващенко, В.Сухомлинський, К.Ушинський та інші), вчені (Н.Байбара, С.Іващенко, Г.Пустовіт, О.Химинець та інші), залучення молоді до туристично-краєзнавчої роботи знайшли своє відображення в наукових дослідженнях (Є.Балашова, Є.Бойко, А.Вербицький, Г.Пустовіт, Т.Філіпчук та інших).

Зокрема, В.Сухомлинський зазначав, що екологічна освіта та виховання покликані забезпечити зростаюче покоління науковими знаннями про взаємозв’язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти значення природи

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>